

SOSYO-DOĞAL BİR FENOMEN OLARAK DUYGU: KENDİ-İÇİN-DUYGU'DAN BAŞKALARI-İÇİN- DUYGU'YA

Derya SAKİN HANOĞLU*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı duyguların doğasını anlamaya çalışmaktır. Duygulara dair çeşitli yaklaşımlar ve zıt görüşler olmakla birlikte, bu çalışmanın yapılmasını mümkün kılan, göz ardı edilen bir durum vardır: Duyguların adaptif özellikleri sadece hayatta kalma gibi temel bir zeminde değil aynı zamanda sosyal bir zeminde yer almaktadırlar. Buna bağlı olarak, bu çalışmada duyguların adaptif rolünü reddetmeden, doğasına dair sosyal bağlamdaki rolüne vurgu yaparak açıklanacak ve bu bağlamda duyguların doğası, evrimsel bir perspektif benimsenerek ve adaptif olarak ortaya çıkan özellikler irdelenecektir. Bu açıklama modeli sosyal yapısalcılarının iddia ettikleri gibi duyguların inşa edildiği yönünde geliştirilmeyecek, bilakis duyguların sosyalliği doğal olarak içerdiği yönünde geliştirilecektir. Bu içerik duyguların evrimsel süreç içerisinde bireylerin sosyallik kazanmasıyla ilintili olduğu hipotezine dayanan bir çerçeveye oturtulacaktır. Böyle bir çerçeve sosyal duygular, sosyal olmayan duygular gibi bir ayrımı reddetmekte; aksine, her duygunun bu içeriğe sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Duygu, Doğal, Sosyal, Duygu ifadeleri.

EMOTION AS A SOCIO-NATURAL PHENOMENON FROM EMOTION-FOR-ONESELF TO EMOTION-FOR-OTHERS

ABSTRACT

The aim of this study is to try to understand the nature of emotions. Although there are various approaches and opposing views on emotions, there is a circumstance that has been overlooked that makes this study possible: The adaptive properties of emotions are located not only on a natural ground such as survival, but also on a social ground. Accordingly, in this study, without denying the adaptive role of emotions, the nature of emotions will be elucidated by emphasizing their role in the social context and, in this context, the nature of emotions will be tried to be understood by adopting an evolutionary perspective and examining the adaptive functions of emotions. This model of explanation will not be developed from the idea that emotions are constructed as social constructivists put forward, but that emotions naturally involve sociality. This content will be put in a framework that is based on the hypothesis that emotions are related to the socialization of individuals through the evolutionary process. Such a framework rejects the distinction between social emotions and non-social emotions; rather, it emphasizes that every emotion has this content.

Keywords: Emotion, Natural, Social, Emotion expressions.

* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Dr. Araş. Gör., derya.sakin@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4744-1279

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)

2022 Bahar, sayı: 33, ss. 111-130

Makalenin geliş tarihi: 02.12.2021

Makalenin kabul tarihi: 02.03.2022

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf>

FLSF (Journal of Philosophy and Social Sciences)

Spring 2022, issue: 33, pp.: 111-130

Submission Date: 02 December 2021

Approval Date: 02 March 2022

ISSN 2618-5784

Giriş

Geleneksel felsefede, duygu, insanı hataya en çok sürükleyen, insanın doğru karar vermesini engelleyen ve dolayısıyla bastırılması gereken bir şey olarak görülmüş, onun yerine akıl ön plana çıkarılmıştır. Yine de, hiç şüphe yok ki, Aristoteles¹ ve David Hume gibi duyguyu dikkate değer görüp, onu ön plana çıkaranlar da olmuştur. Ancak duygu üzerine kapsamlı bir çalışma çok daha sonra gerçekleşmiştir. Duygunun ilk modern ve oldukça geniş açıklaması William James tarafından yapılmıştır. Ona göre duygu “bedendeki değişimin algılanması”dır.² James, her bir duyguyu, bir şeye tepki olarak beyin sürecindeki farklı bedensel ifadeler olarak tanımlamıştır. Bir duygunun ortaya çıkması James’in tanımıyla şu şekilde ifade edilebilir: Kişi bir nesneyi veya durumu algılar, bu algı kalp hızında artış, ağızda kuruluk gibi bedensel bir değişikliğe neden olur ve bu bedensel değişikliği birey hisseder. Bu değişimin hissedilmesine duygu denir. Bu tanıma göre, bedensel hisler ortadan kalktığında, kişinin bir duygu deneyiminden bahsedilemez. Bu bedensel duygu tanımı artık duyguların somatik duygu teorisi olarak ifade edilmektedir. Takip edilebileceği gibi, bir duygu, kişinin kendi bedeninde meydana gelen bireysel bir tepkidir.³ Daha sonrasında Damasio, bedensel duyguların sadece bilinçli olarak hissedilmesi gerekmediğini ileri sürmüş, beyindeki kimyasal seviyede değişimin de bedensel deneyim olarak duygu tanımı için yeterli olduğunu savunmuştur.⁴ Paul Ekman ise, bir duyguyu bedensel olarak hissetmenin nasıl bir şey olduğu ve duygunun işlevinin ne olduğu konusunda duyguların temel özelliklerini göstererek William James’in somatik duygu teorisini ileri bir düzeye taşıyan kişi olmuştur.⁵ Ekman duygulara evrimsel bir bakış açısıyla yaklaşarak, bedensel tepki olarak ortak ve doğuştan gelen özellikler taşıyan bir şema çizmiştir. Bu

¹ Aristoteles’te duygu kuramının ayrıntılı bir çalışması için bakınız: Aslı Yazıcı, “Aristotle’s Theory of Emotions,” *Turkish Studies* 10, no. 6 (2015): 901–22.

² William James, “What Is an Emotion?,” *Mind* 9, no. 34 (1884): 189.

³ Duyguların fizyolojik bir değişim olarak açıklanması konusunda bir diğer çalışma için bakınız: Aslı Yazıcı, “William James’in Descartes’in Duygu Kuramını Eleştirisi,” *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi* 8, no. 2 (2007): 1–17.

⁴ Antonio Damasio, *Descartes’ Error: Emotion, Rationality and the Human Brain*, New York: Putnam, 1994.

⁵ Damasio’nun yapmış olduğu gibi bedeni dahil etmeden sadece zihinde meydana gelen bilişsel bir tepki veya hem bilişsel hem de bedensel tepki olarak kabul edilen başka yaklaşımlar da geliştirilmiştir. Bu çalışmada sahip olduğum temel endişe, bedensel tepkiler olarak duyguların koşullarıdır. Duyguların bilişsel olup olmadığı tartışmasına bu çalışma bağlamında girmeyeceğim. Çünkü biliş tartışmaları başka bir çalışmanın konusu olacak kadar geniş bir alandır.

şemaya göre Ekman, tüm insanların 6 temel duyguyu paylaştığını iddia etmiştir. Ekman bu iddiasını kültürlerarası çalışmalarıyla da desteklemiştir ve ayrıca bu iddia çağdaşları tarafından da desteklenmiştir.⁶ Ekman'ın temel duyguların doğuştan geldiğini kanıtlamak için belirlediği kriterler önem arz eder. Bu kriterler, *yüz ifadeleri* (her temel duygunun belirli bir yüz ifadesi vardır), *diğer primatlarda duyguların varlığı* (primatlarla bu temel duyguları paylaşırız), *ayrıt edici fizyolojik özellik* (temel duygular ayrıca otonom sinir sistemi aktivitesinin farklı kalıplarına sahiptir), *duyguların evrenselliği* (tüm insanlar temel duygulara sahiptir), *temel yaşamsal durumlarla başa çıkmak için evrimleşmiş olması* (her temel duygunun kendine özgü temel bir görevi vardır ve bu evrenseldir), *tepkiler arasındaki tutarlılık* (duygu durumu sırasında vücutta otonomik değişiklikler meydana gelir), *hızlı başlangıç* (temel duygular, başladığının farkına varılmadan çok hızlı bir şekilde ortaya çıkar), *kısa süreli* (duygular dakikalar boyunca değil saniyeler içinde gerçekleşir), *otomatik değerlendirme* (duygular farkındalık olmadan değerlendirme özelliğine sahiptir) ve *istenmeyen oluşumdur* (duygular bizim tarafımızdan kısıtlanamaz, bu yüzden ne hissedeceğimizi seçemeyiz).⁷ Duyguların bu ortak ve benzersiz özellikleri evrimin ürünüdür ve duyguları diğer afektif durumlardan ayırmaktadır. Bu özelliklere göre örneğin, hayatta kalabilmek için avcılara karşı sürekli tetikte olmak için korku, çürümüş, bozulmuş yiyeceklerden kaçınmak için iğrenme ortaya çıkmıştır.

Duyguların Adaptif Avantajı

Duygular, temel yaşamsal durumlarla başa çıkmak için evrimleşmişken diğer bir taraftan adaptif (uyarlanabilir) durumlarla da başa çıkmak için evrimleştiği söylenebilir. Bir duygunun yaşamsal işlevi ve sosyal işlevi, duygunun doğasını anlama konusunda ayrılmaz bir bütünüün parçaları olarak, bozuk paranın iki yüzü gibi düşünebiliriz. Dolayısıyla Ekman'ın ürettiği bu kriterler bu çalışma için önemli olacaktır. Ekman'ın temel duygu kuramına göre, duygular, bireylere hayati bilgiler sağlayan, bireylerin hayatta kalmasını kolaylaştıran, uyum sağlayıcı bir işlev olarak görülmektedir. Duyguların hayatta

⁶ Lisa Feldman Barrett, "Emotions Are Real," *Emotion* 12, no. 3 (2012): 413-29; Michel Cabanac, "What Is Emotion?," *Behavioural Processes* 60, no. 2 (2002): 69-83; Jonathan Haidt, "The Moral Emotions," *Handbook of Affective Sciences*, 2003, 852-70; Joseph E. LeDoux and Stefan G. Hofmann, "The Subjective Experience of Emotion: A Fearful View," *Current Opinion in Behavioral Sciences* 19 (2018): 67-72.

⁷ Paul Ekman, "An Argument for Basic Emotions," *Cognition and Emotion* 6 (1992): 169.

kalmak üzerine işlevi o kadar öne çıkmıştır ki, sosyal işlevinin geri planda kaldığı söylenebilir. Duygular, bu açıklama ile yalnızca bireylerin kendileri için meydana gelen bedensel tepkilerdir. Bu bağlamda Ekman'ın teorisinin, bireyin kendisi- için-duygu kavramını öncelediği öne sürülebilir. Ancak, yine Ekman'ın tanımladığı kavramlarla, başkaları için duygunun olanağını göstermek mümkündür. Çünkü duyguların, bireylerin hayatta kalmasını kolaylaştıran işlevleri olduğu gibi, aynı zamanda başkalarının yaşamlarını kolaylaştıran sosyal işlevleri de vardır. Bu makaledeki amacım, duyguların adaptif olarak kabul edilen özelliklerini tanımakla birlikte, duyguların sadece bu özelliklere sahip olmadığını, aynı zamanda sosyal işlevlere sahip olduğunu, ve buna bağlı olarak sosyal işlevlerin de adaptif olduğunu göstermektir. Bu ne anlama gelmektedir? Duygu, bireyin bedeninde bir tepki olarak ortaya çıkan bir olguyken aynı zamanda nasıl sosyal işleve sahip olabilir? Bu soru bu makalede tam olarak, duygunun sadece bireyde meydana gelen bir olgu değil, aynı zamanda ötekini de içeren, ötekini gerektiren, öteki ile anlamlı bir afektif durum olarak ortaya çıktığına dair imayı ifade etmektedir.

114

Sosyal ve Doğal Ayrımı/Birlikteliği

Ana akım olarak duygulara sosyal duygu ve sosyal olmayan duygu olarak yaklaşılmaktadır. Bu yaklaşımlara göre sosyal duyguların toplumsal olarak inşa edilmiş, sosyal olmayan duyguların ise evrimsel olarak uyarlanmış olduğu iddia edilen birbirine taban tabana zıt iki temel yaklaşım vardır.⁸ Ancak, bu yaklaşımlar sosyal duygular ve sosyal olmayan duygular diye ayrım yapıldığı takdirde duyguların sosyalliği içerme durumunu yadsımaktadır. Diğer bir bakış açısıyla, sosyalliğin, temel duyguların başkalarıyla birlikte olmayı gerektirmesi anlamında *doğal olarak* duygulara dahil olduğunu göz ardı etmektedir. Dolayısıyla, duyguların sosyal olmadığını, ancak tüm duyguların sosyal bağlamı içerdiğini, bu da duyguların hem sosyal hem de sosyal olmayan bağlamda ortaya çıkabileceği anlamına geldiğini öne sürerek sosyal duyguların sosyallik vurgusunu bir adım daha ileri taşımaktayım. Yani, duygulara temel, temel olmayan, sosyal, sosyal olmayan, ahlaki ya da ahlaki olmayan olarak yapılan kategorik ayrımlardan vazgeçmeyi önermekteyim. Bu öneri hem duyguların

⁸ Jesse Prinz, "Which Emotions Are Basic?," *Emotion, Evolution, and Rationality*, 2004, 1, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198528975.003.0004>.

kendi karakteristik özelliklerini dışlamaz, hem de duyguların ortak bir özelliği paylaştığına dair kapsayıcı bir analizi mümkün kılmaktadır. Yani sosyal, sosyal olmayan gibi keskince ayrılmış duygular yerine; duyguların bu özellikleri belirli bir bağlam içinde kazandıklarını söylemek mümkündür. Bu özellikler kategorik bir ayrımı zorunlu kılmaz; bu nedenle, örneğin tikslenme ile ahlaki tikslenme, öfke ve ahlaki öfke arasında böyle bir ayrım yoktur. Hissedilen tek bir duygu vardır ve bu duygu, farklı bağlamlarda sosyal ya da sosyal olmayan bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Tüm duygular, sosyal tehditleri tanımak, tespit etmek ve bunlarla başa çıkmak konusunda oldukça hassas bir özelliğe sahiptir. Duyguların tehditlere karşılık verebildiği göz önüne alındığında, bilişten beklenen herhangi bir yardıma gerek yoktur. Yani, başkalarını kurtarmak için her zaman başkalarını düşünmek zorunda değiliz; duygular bu gereksinimi karşılamak için yeterlidir. Duygular, ilk olarak, hayatta kalma ile ilgili ihtiyaçları karşılamak için adaptif (uyarlanımsal) işlevlere sahip olacak şekilde evrilmişlerdir.⁹ Ancak sosyalleşme sonrasında duygular yeni işlevler kazanmıştır. Böylelikle duygular sosyalleşme sonrası yeni sosyal problemlerle başa çıkmak için de ortaya çıkmış olur. Örneğin öğrenme, başlangıçta enfeksiyon risklerini azaltmak için gelişmiştir, ancak daha sonra sosyal mesafeyi koruma yahut kaçınma işlevine hizmet etmek için sosyal bir durumda şekillenmiştir. Bu nedenle, öğrenme, çok daha geniş bir uyaran yelpazesine yanıt verecek şekilde genişlemiştir. Tek bir duyguda oluşan bu geniş yelpaze sayesinde temel (yani ahlaki olmayan) öğrenmenin ve ahlaki öğrenmenin ayırt edici bedensel ifadeleri kazanmasına gerek kalmamıştır. İnsanlar her iki durum için de aynı öğrenme ifadelerini göstermektedirler. Bu durum adaptif işleve sahip olan öğrenmenin sosyalleşme ile yeni durumlarda da ortaya çıkmasının bir göstergesidir.

Bir duygu sosyal bir bağlamdan kaynaklı olarak ortaya çıkıyorsa, o duygu yine de kendine yönelik veya başkasına yönelik olarak ortaya çıkabilir. Suçluluk kişinin kendisi veya başkası için hissedilebildiği gibi, korku da kendisi veya başkası için hissedilebilir. Sosyal bağlam, bireyin ve diğerlerinin yaşadığı ortak çevrede meydana geldiğinden ve kişinin davranışları bu etkileşimde

⁹ R. Plutchik, *Emotion: A Psychoevolutionary Synthesis* (New York: Harper and Row, 1980); Jaak Panksepp, "Affective Consciousness: Core Emotional Feelings in Animals and Humans," *Consciousness and Cognition* 14, no. 1 (2005): 30-80; Paul Rozin, Jonathan Haidt, and C.R. McCauley, "Disgust," ed. J. M. Haviland-Jones & L. F. Barrett M. Lewis, *Handbook of Emotions*, 2008, 757-76; Jaak Panksepp, "The Basic Emotional Circuits of Mammalian Brains: Do Animals Have Affective Lives?," *Neuroscience and Biobehavioral Reviews* 35, no. 9 (2011): 1791-1804.

geliştiğinden, bireylerin deneyimleri ve davranışları etkilenir. Otomatik tepkiler ve refleksler bu ortamdaki bağımsız değildir. Dahası, bireyin kendi içinde bir duygu deneyimi olmasına rağmen, bedensel olarak duygu ifadelerinin görünürlüğü, bize duygunun gerçekte ne olduğunu yeniden düşünmemiz için bir ipucu vermektedir. Birey neden duygu durumlarını başkalarına gösterme ihtiyacı duymaktadır? Ya da neden duygular hissedilmenin yanı sıra *gösterilmek* üzere evrimleşmişlerdir? Duyguların sosyal yönünü bu bakımdan ilerleyen bölümlerde detaylı bir şekilde açıklamaya çalışacağım.

Duygulara dair yaklaşımım, sosyal olma özelliği bakımından sosyal yapısalcılarının yaklaşımıyla paralellik göstermemektedir. Solomon, Averill, Oatley gibi sosyal yapısalcılar, duyguların kültürel olarak inşa edildiğini ve değişken olduğunu öne sürmektedirler.¹⁰ Bu bağlamda sosyal yapısalcılar kültüre gereğinden fazla değer atfederler, duyguların ortaya çıkmasında biyolojiyi de yok saymış görünmektedirler. Hibrit modeli savunanlar ise bazı duyguların biyolojik, bazı duyguların sosyal olarak inşa edildiğini ileri sürmektedirler.¹¹

Sosyal duygular, sosyal ilişkiler edinme ve edinilen bu ilişkileri sürdürme gibi düzenleyici bir işleve sahiptir. Bu işleviyle birlikte sosyal duyguların, statü, güç, aidiyet ve başkalarını önemseme gibi yalnızca sosyal kaygıları içerdikleri düşünülmektedir.¹² Öte yandan, temel duygular ise sosyal duygular gibi yalnızca yaşamsal kaygılar sebebiyle ortaya çıksa bile, sosyal kaygıları da içerirler.¹³ Bu sosyal kaygılar, bireylerin edindiği görevleri, amaçları veya işbirliğini içerir. Bu durumda bazı kaygıların, doğrudan sosyal ilişkilerle ilişkili oldukları için sosyal oldukları, diğer kaygıların ise, dolaylı olarak sosyal ilişkilerle ilişkili oldukları için sosyal olmadıkları düşünülmektedir. Duyguların biyolojik yönünü reddetmeden sosyal yönüne vurgu yapmak, bazı duyguların biyolojik olup, bazılarının sosyal

¹⁰ J. R. Averill, "A Constructivist View of Emotion,," in *Emotion: Theory, Research and Experience. Vol. 1. Theories of Emotion*, ed. R. Plutchik and H. Kellerman (New York: Academic Press, 1980), 305–39; Robert C. Solomon, "Emotions, Thoughts and Feelings: What Is a 'Cognitive Theory' of the Emotions and Does It Neglect Affectivity?," in *Philosophy and The Emotions*, ed. Anthony Hatzimoysis, 1st ed. (Cambridge University Press, 2003), 1–18; K. Oatley and P. N. Johnson-Laird, "Towards a Cognitive Theory of Emotions," *Cognition and Emotion* 1 (1987): 29–50.

¹¹ Jesse J. Prinz, *Gut Reactions: A Perceptual Theory of Emotion* (New York, NY, US: Oxford University Press, 2004).

¹² Shlomo Hareli and Brian Parkinson, "What's Social About Social Emotions?," *Journal for the Theory of Social Behaviour* 38, no. 2 (2008): 131–56.

¹³ Hareli and Parkinson.

olarak inşa edildiği anlamına gelmemektedir. Her bir duygu biyolojik olarak ortaya çıkmakta ve aynı zamanda sosyal bir içeriğe sahip olmaktadır, yani her duygu sosyalliği içerisinde barındırmaktadır. Örneğin korku, dolaylı olarak sosyal ilişkilerle ilişkili olduğu için sosyal olmayan bir duygu olarak düşünülmektedir. Ancak korku, ilgili bağlamda sosyal bir endişeye işaret eden — başkaları tarafından gelmesi beklenen— desteğin eksikliğinden de kaynaklanabilir.

Duyguların Sosyalliği

Pekala, duyguların sosyal olduğunu söylemenin zemini nedir? Öncelikle bunu yukarıda Ekman'ın koymuş olduğu kriterlerden hareketle gösterelim. Ekman her bir duygunun fizyolojik ve bedensel ifadeye sahip olduğunu ifade etmektedir. Bedensel ifadeler gözlenebilir, ve kişinin duygu durumu hakkında bilgi verir. Örneğin, tehdit esnasında bireyde korku ortaya çıktığında, korkunun bedensel ifadesi de ortaya çıkar. Korku bireysel bir duygu iken, duygunun bilgisini aktarmak için bedensel ifadenin varlığıyla diğerini içeren bir duygu haline gelir. İlginç olan ise, birey korkuyu deneyimlediği sırada, çevresinde biri olsa da olmasa da bedensel ifade ortaya çıkmaktadır. Yani adaptif olarak bireyin kendisi için ortaya çıkan bir duygunun, sosyalleşme ile yeni bir özellik kazandığını iddia edebiliriz. Bu durumda bireysel olarak ortaya çıkan bir duygunun bedensel ifadesi sayesinde, diğerine bilgi aktarmak üzerine bir işleve sahip olduğunu söyleyebiliriz. Böyle bir bilgi ağı sayesinde, duygunun sadece kendini korumak amaçlı olarak değil, aynı zamanda sosyal ortam içerisinde yaşamsal bir avantaja sahip olduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda diğerini korumak üzerine ortaya çıkan korku ile birlikte bu sosyal düzeni sağlama zeminini oluşturur. Bu durum sadece korku ile sınırlı değildir, diğer tüm duygular açısından açıklanabilir. Ancak ben bu çalışmada argümanımı korku üzerinden devam ettirerek inşa edeceğim. Başlıkta da göstermek istediğim gibi sosyo-doğal ile kastettiğim duyguların hem sosyal hem de doğal olmasıdır. Yani “bazı duygular doğaldır, bazıları ise sosyal olarak ortaya çıkmışlardır” görüşünü reddederek duyguların zeminini değiştirme kanaatindeyim. Burada şunu ayırt etmek gerekir. Geleneksel olarak sosyal olarak kabul edilen, toplum ve çevre tarafından inşa edilen iken, doğal olarak kabul edilen ise doğa tarafından var olan, kurulmayan ya da dar anlamda biyolojik bir şey olduğu düşünülmektedir. Yani görüldüğü üzere doğal ile sosyal taban tabana zıt iki şey olarak görülmektedir. Pekala, duygunun hem doğal hem de sosyal bir içeriğe sahip

olduğu görüşü nasıl bir araya gelebilir ve geldiğinde duygu üzerinde nasıl bir şey olarak tezahür edebilir? Bu durumda öncelikle sosyal ve doğal kavramlarının bu çalışma çerçevesinde ne anlama geldiğini açıklamak gerekiyor. Sosyal, doğal olanı bozan, onu değiştiren bir şey değildir. Sosyal kavramını evrimsel süreçte çevremizi saran, diğeriyle tüm ilişki durumumuzu belirleyen bir bağlam olarak anlayabiliriz. Diğeriyle bağımsız doğal bir çevre yoktur, yalnızca diğeriyle birlikte var olan bir yaşamdan söz edilebilir.

Bu konuda duyguların sosyal yönüne atıfta bulunanlardan biri olan Brian Parkinson, duyguların *sosyal* olduğunu öne sürmektedir. Duyguların sosyal olduğunu söylemek tam olarak ne anlama gelmektedir? Duyguların sosyal olduğunu söylemekle Parkinson, bireylerin sadece kendileri için değil, diğeri insanlar için de zorunlu sonuçlar ürettiğini ifade etmektedir.¹⁴ Dolayısıyla Parkinson, bir kişinin vücudunda oluşan bir tepkinin bir tür aktarım olarak diğeri etkilediği düşüncesinden hareketle, duygunun sebep olduğu bu aktarımın kişisel kaygılardan kişilerarası kaygılara doğru genişleyen sosyal bir vücut bulma hali olarak tarif etmektedir. Parkinson'a katılmakla birlikte, duyguların sosyal olmasını onun tanımladığı şekilde tanımlamayacağım. Ona göre, kültürel faktörler de duyguların şekillenmesini sağlamaktadır.¹⁵ Kültürel faktörleri yadsımamakla birlikte, duygulara sosyallik atfedebilmek için kültürü zorunlu bir koşul olarak görmemekteyim. Kültürden bağımsız olarak her duygu hem sosyal, hem de sosyal olmayan durumlarda ortaya çıkabilecek özelliğe sahiptirler. Duygular her ne kadar bireysel olarak ortaya çıksa da, duyguların aynı zamanda sosyal olarak aktarılabilir. “Diğeri aktarılabilir” ifadesiyle kastedilen, duygunun diğeri tarafından anlaşılabilir, duygunun bilgisi diğeriyle iletilir, hatta aynı duygunun bireyler arasında paylaşılabilir bir şey olmasıdır. Yani bir bireyde ortaya çıkan bir duygu diğeri içeren, diğeri ilgilendiren, diğeri ilgi alanına giren bir şey olarak ortaya çıkması doğaldır, bu sonradan kazandırılabilen, kurulabilen olma zorunluluğunu içermez.

Temel bir duygunun sosyal kaygıları nasıl içerebileceği sorusu şu şekilde yanıtlanabilir. Korku, evrimsel olarak, başlangıçta, hayati bir tehditle karşılaşma durumunda hızlı tepkide bulunabilmek için ortaya çıkar. Korkunun, sadece hayatta kalma nedeniyle ortaya çıktığı, dolayısıyla sosyal kaygıların yalnızca yan

¹⁴ Brian Parkinson, “Emotions Are Social,” *British Journal of Psychology* 87, no. DECEMBER 1996 (1996): 663.

¹⁵ Parkinson, 665.

ürünler olduğu düşünülebilir. Ancak böyle bir düşüncede korkunun ortaya çıktığı temel sosyal durumlar göz ardı edilmiş olur. Bireyler aynı zamanda reddedilmekten veya toplumdan dışlanmaktan korktuğu için buna uygun davranma eğilimi göstermektedirler. Dolayısıyla hayatta kalma şansını arttırmak için topluma ait olmayı sürdürmek gerekmektedir. Topluma aidiyeti sürdürmek, aidiyet için sosyal bir kaygı imasını taşımaktadır. Sosyal olmayan bir bağlamda, güvenliği sürdürmek için korkunun da hayati bir duygu olduğu düşünülebilir. Ancak, güvenlik gerçekten sosyal olmayan bir endişeyi mi içerir? Toplumdan izole olmak, dışlanmak güvensizlik ortamı yaratırken, başkalarıyla birlikte olmak güvenli bir ortam yaratmaktadır. İzole olma korkusu, böyle bir sosyal kaygıyı ve dolayısıyla başkalarıyla birlikte olmanın gerekliliğini gösterir. Hareli ve Parkinson¹⁶, sosyal duyguların sosyal ilişkileri düzenlediği ve sosyal kural ve normları içerdiğinden, sosyal düzenleyici fonksiyon olarak duyguların önemli bir rol oynadığını iddia etmektedirler. Onlara göre “suçluluk, utanç, mahcubiyet ve kıskançlık sosyal duygulardır, çünkü bu duygular ilk elden deneyimlendiği, hatırlandığı, tahmin edildiği veya hayal edildiği ya da sosyal normlar veya geleneklerin daha genel bir değerlendirmesinde somutlaştırıldığı gibi zorunlu olarak diğer insanların düşünce, duygu veya eylemlerine bağlıdır”.¹⁷ Benim bu çalışmada yaptığım, yukarıda da ifade ettiğim üzere Hareli ve Parkinson’un iddiasının üzerine geçmektir. Yani sosyal düzeni sağlayan, işlevsel olan, suçluluk, utanç gibi ayrı sosyal duygular yoktur. Korku, öfke ve iğrenme gibi sosyal olmadığı düşünülen ve temel duygular olarak tanımlanan duygular da aynı zamanda diğer insanların düşüncelerine, duygularına veya eylemlerine de bağlı olduğundan, benzer içeriğe ve işleve sahiptirler. Korku, öfke ve iğrenme gibi duygular evrimsel köklere dayanan sosyal düzenlemeyi sürdürmek için içsel motivasyonu içerdiği ölçüde, sosyal ilişkiyi de düzenler.

Van Kleef duyguların sosyal yönünü araştıranlardan biri olarak, duyguların, bireysel olgulardan ziyade sosyal olgu olarak anlaşılması gerektiği fikrinden hareket etmektedir.¹⁸ Van Kleef, duyguların sadece hissedilen bir olgu olmadığını, duyguların aynı zamanda sosyal etkileşimde ifade edildiğini öne sürerek, sosyal bilgi olarak duygu (EASI- Emotion as social information) teorisini geliştirmiştir.¹⁹ Duygular bu bağlamda, sadece kişinin kendi davranışını değil,

¹⁶ Hareli and Parkinson, “What’s Social About Social Emotions?”, 131.

¹⁷ Hareli and Parkinson.

¹⁸ Gerben A. Van Kleef, “How Emotions Regulate Social Life,” *Current Directions in Psychology* 18, no. 3 (2009): 184–88.

¹⁹ Van Kleef, 184.

aynı zamanda gözlemcinin davranışını da etkilemektedir. Duygular, bireylerin duygularına ilişkin bilgileri başkalarına aktardığından, Van Kleef, aktarılan bilgiler aracılığıyla duyguların sosyal/kişiler arası ilişkileri nasıl etkilediğini açıklamayı amaçlamıştır. Bilgi aktarımı, duygu ifadeleri yoluyla sağlanmaktadır. Duygu ifadeleri, “yüz hareketi, seslendirme, bedensel hareket, bakış, jest, baş hareketleri, dokunma, otonomik tepki ve hatta kokuyu içeren çok modlu, dinamik davranış kalıpları” olarak tanımlanmaktadır.²⁰ Dolayısıyla duygu ifadelerinin temel olarak ilişkilendirildiği sosyal işlevler, başkalarına bilgi aktarmak, sosyal davranışları teşvik etmek ve gözlemcilerde belli davranışlar ortaya çıkarmaktır.²¹ Gözlemcilerde aktarılan duygu ifadeleri, gözlemcilerin duygu durumlarını tetikleyerek davranışlarını etkilemekte ve buna bağlı olarak duygu ifadeleri, bireyler arası iletişim ve destek gerektiren sosyal çevre ihtiyaçlarını karşılarken kişilerarası bakış açısı sağlamaktadır.²²

Ayna Nöronlar ve Sosyal Bağlam

Yukarıda bahsi geçen korkunun ortaya çıkması, kişinin kendisi için ortaya çıkan korkunun diğerine ulaşması hakkındaydı. Ancak duygunun sosyalliği bununla sınırlı değildir. Sosyal çevre hormonlara geri bildirim vererek hormonlar²³ ve bireyin davranışları arasındaki ilişkiyi tetiklemektedir.²⁴ Sosyal bağlam, hormon seviyeleri ve sosyal davranış arasında üçlü bir ilişki vardır. Duygu, bağlamsal bilgiyi işlemeye yöneliktir; buna göre, duygu ifadeleri bağlama duyarlı tepkiler olarak kabul edilebilir. Bireyde değişkenlik gösteren hormonların seviyesi, sosyal çevredeki davranışların çeşitliliğini sağlar. Hormon seviyelerindeki ufak bir değişiklik bile bireyler arasındaki sosyal etkileşimi tetiklediği gibi bireyde somutlaşmış tepkiler ortaya çıkarabilir. Örneğin, anne,

²⁰ Dacher Keltner et al., “Emotional Expression: Advances in Basic Emotion Theory,” *Journal of Nonverbal Behavior* (Oxford University Press, 2019), 135, <https://doi.org/10.1007/s10919-019-00293-3>.

²¹ Keltner et al., “Emotional Expression: Advances in Basic Emotion Theory.”

²² Van Kleef, “How Emotions Regulate Social Life”; Gerben A. Van Kleef, “Emotional Reactions in Non-Human Animals and Social-Functional Theories of Emotion. Commentary on Cook et Al. on Dog Jealousy,” *Animal Sentience*, 2018, 1–3.

²³ Oliveria, duygularla ilişkili olan, duyguları tetikleyen hormonlardan bahsetmektedir. Büyüme, üreme gibi hormonlar kastedilmemektedir.

²⁴ Rui F. Oliveira, “Hormones, Social Context and Animal Communication,” in *Animal Communication Networks*, ed. PK McGregor (Cambridge University Press, 2005), 481, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511610363.026>.

şefkatini çocuğuna yansıtıp sempatisini paylaşır ve annedeki sempati yüz mimikleriyle pekişir. Annedeki sempati somutlaşmış tepki haline gelir. Anne-bebek ilişkisi sempati dolayısıyla duygu iletişimde gelişmiş olur. Bireylerin, sosyal bağlamda hormon seviyelerindeki artışa göre davranışlarını değiştirmeleri kolaylaşır. Sosyalliğin ilk olarak anne ile yavrusu arasında başladığını söyleyebiliriz. Anne, hamileliği ve doğum sonrasında oksitosin gibi hormonların uyarmasıyla tetiklenir. Bu tetiklenme anne ile yavrusu arasındaki ilişkiyi güçlendirir ve dolayısıyla aralarında bir bağ oluşturur. Anne artık sadece kendisi için korku duymaz, yavrusu için de korku duyar. Yavrusunu tehlikelere karşı korumak için her an tetiktir. Annedeki korku, tehdit altındaki yavrusunu savunmak için davranışsal tepkileri tetikleyebilir ve çocuğu için çeşitli şekillerde davranmasına neden olabilir.²⁵ Korku bu durumda olası bir tehlikede annenin çocuğunu yalnız bırakmaması için etkili rol oynar. Bu durumda korku, başkalarını önemsemek gibi durumların da önünü açar. Korku, yalnızca tehdit altında bulunanların hissettiği bir duygu değil, aynı zamanda mevcut veya olası bir tehdit altında başkalarıyla bağ kurduğunda da hissedilen bir duygudur. Korku, bireylerin kendilerini böyle bir duruma soktuğunda sadece yaşamı tehdit eden değil, aynı zamanda sosyal çevreyi de tehdit eden tehlikelerden kaçınmak için ortaya çıkan bir duygu olur. Dolayısıyla kendi-için-duygunun, başkası-için-duyguya dönüştüğünü takip etmek mümkündür. Bu durum sadece anne ve yavrusu ile sınırlı değildir; hatta insanlarla bile sınırlı değildir. Farelerin deneyimledikleri duyguların sadece kendileri için değil, aynı zamanda başkaları için ortaya çıkması konusunda ilgi çekici deney sonuçlarına rastlamak mümkündür.²⁶ Yapılan bir çalışmada, duyguların sosyal hayvanlarda da olduğu kabulünden hareketle, fare gibi sosyal hayvanlarda duygular aracılığıyla etkileşim izlenmiştir. Deney şu şekilde gerçekleştirilmiştir: iki dişi sıçan farklı iki kafese konur. Farelerden biri Gösterici olarak adlandırılır ve bu deneydeki işlevi elektrik şoku almasıdır. Elektrik şoku alan Gösterici fare fiziksel tepki olarak donakalma tepkisi verir. Donakalma, korkunun ortaya çıkardığı tepkilerden biridir. İzleyici olarak adlandırılan diğer fareye elektrik şoku verilmez, o sadece Gösterici'yi izlemektedir. Deneyin ilginç kısmı burada başlamaktadır. İzleyici olan fareye elektrik verilmediği halde tıpkı Gösterici gibi donakalma tepkisi gösterir. Yani İzleyici farede de korku duygusu ortaya çıkmıştır. Peki, elektrik

²⁵ Patricia Smith Churchland, *Braintrust: What Neuroscience Tells Us About Morality* (Princeton University Press, 2011), 30.

²⁶ Piray Atsak et al., "Experience Modulates Vicarious Freezing in Rats: A Model for Empathy," *PLoS ONE* 6, no. 7 (2011), <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0021855>.

şoku verilen fareyi sadece gözlemleyerek bu farede böyle bir fiziksel tepki nasıl meydana gelmiştir? Bu deney esnasında ne olmuştur? Bu sorular önemlidir çünkü böyle bir fiziksel tepki ancak bir duygunun ortaya çıkması sonucunda meydana gelebilir. Korku tipik olarak donakalma tepkisini ortaya çıkarırken; bu deneyde tam tersi meydana gelmiştir: İzleyici, gözlemlediği kişinin duygusunu (korkusunu) fark etmiş ve Gösterici'nin bu donakalma tepkisi, İzleyici'de korku duygusunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Buna göre elektrik şoku verilmeyen fare diğeriyle aynı duyguyu paylaşır –duygu aktarılır– ve donakalma davranışını gösterir. Gösterici'nin donakalma davranışı bir alarm çağrısı olarak düşünülebilir, ancak İzleyici de bir kafeste kapalı olduğu için yapabileceği tek şey aynı zamanda bir alarm çağrısı olarak donmaktır. Dolayısıyla duygular sadece deneyimin bilgisinin karşı tarafa aktarılmasını sağlamaz, aynı zamanda deneyimlerin paylaşılmasını da mümkün kılar. Deneyde korku duygusunun neden olduğu fiziksel tepki, iletişimsel bir rol oynayarak için sosyal bir endişe içerir. Bu deneyi “zihin okuma” olarak da yorumlayabiliriz, korku gibi temel bir duygunun sosyal bir bağlamda diğerine aktarılmış ve paylaşılmış olarak da görebiliriz. Ancak kesin olan bir şey var ki o da iki farenin de aynı deneyimi paylaşmış olmasıdır. Peki bu nasıl olur ve bize duyguların özellikleri hakkında bize ne söylemektedir?

Duygunun yaşamsal ve sosyal işlevleri, duygunun doğasını oluşturan ayrılmaz bütünün parçalarıdır. Duygu, ortaya çıktığı çevre hakkında bilgi taşıdığı için, aynı ortamı paylaşan diğer kişilerle sosyal olarak paylaşılmış olur; bu bilgi duygunun doğasında bulunan bedensel olarak dışa vurma özelliği aracılığıyla başkalarına aktarılabilir. Duygunun bedensel ifadesi birey tarafından karşı tarafa iletilir ve bu ifade aynı ortamı paylaşan başka bir birey tarafından algılanır. Başka bir bireyin duygu durumumuzu algılaması, o kişinin kendisini de benzer duygu durumunda bulmasına neden olabilir. Birey ve çevre etkileşime girdiğinde, bireyin bu etkileşimde hissettiği duygu kalıcı olarak sosyal bağlama gömülmüş olur.²⁷ Sosyal bağlam, aynı ortamı paylaşan bireyler tarafından içselleştirilme potansiyeline sahiptir. Başka bir bireyin duygu ifadesini gözlemleyen bir birey, benzer bir duygu deneyimi paylaşmaktadır. Bunun nedeni ise, duygu deneyimi sırasında bireyin beyinde aktive olan nöronların, duygu deneyimine tanık olan

²⁷ Brian Parkinson and A. S.R. Manstead, “Making Sense of Emotion in Stories and Social Life,” *Cognition and Emotion* 7, no. 3-4 (1993): 315, <https://doi.org/10.1080/02699939308409191>.

diğer bireyin beyinde de aktif hale gelmesidir. Duygu deneyiminin paylaşılması esnasında iki bireyde de aktif hale gelen bu nöronlara ayna nöronlar denir. Bu nöronlara ilk olarak primatlarda rastlanmış ve diğerlerinin hareketlerini algılamak için gerekli oldukları düşünülmüştür.²⁸ Yani ayna nöronların primatların otomatik davranışlarının sebebi olarak görülmüştür. Ancak ayna nöronlar bundan çok daha fazlasıdır. Duygunun ortaya çıktığı sosyal bağlamın izleri, aynı zamanda insan olmayan hayvanlarda da izlenmektedir. İlk önce primatlardan rastlanan ayna nöronlara sonrasında insanlarda da rastlandığında, bu nöronların işlevinin otomatik davranışlar üretmek olduğu değil, bilakis diğerinin davranışını anlamak ve ona göre davranmak üzere geliştiği ortaya çıkmıştır. Ayna nöronlar, bir bireyden diğerine adeta bir kanal gibidir, başkalarının davranışlarını anlama yeteneğinin bir kaynağı olarak ifade edilebilir. Ayrıca ayna nöronların, gözlemlenen eylemin sosyal bağlamından etkilenebilir olduğu sonucuna varılmıştır.²⁹ Ayna nöronların bağlama duyarlılık özelliği, duygu durumlarımız ile başkalarının duygu durumlarının somutlaşmış deneyimi arasındaki yakın ilişkiyi anlamak için önemlidir. Farelerle ilgili yapılan deneyi ayna nöronlarla bu bağlamda açıklamak mümkündür.

Duygunun Dilsel Özelliği

Duyguların sosyal olduğu iddiasının öne sürülme nedenlerinden biri de duyguların iletişimsel olmasıdır. Doğası gereği iletişim sosyaldır, diğerini içerir ve başkalarına bilgi aktarır. Duygular da, bireylerin bedenlerinde ortaya çıkan ifadeler vasıtasıyla bu iletişimi sağlar. Yani duyguların sosyal zemini bir bakıma bireyin sözlü ifadelerine gerek kalmadan, yüz ifadeleri veya davranışsal değişikliklerle iletilmesini içeren duygu iletişimi de içerir. Duygu ifadeleri, bu ifadelerle karşılaşan tanıkları etkilediğinden, duygular diğer bireylerin sosyal davranışları için hem teşvik hem de caydırıcı işlevi görür.³⁰ Duygu ifadeleri ayrıca bireylerin başkalarının duygularını, inançlarını ve niyetlerini bilmelerine yardımcı olur, böylece sosyal etkileşimleri hızla koordine edebilir. Duygular bu bakımdan “sosyal etkileşimleri koordine etme, sosyal sorunları çözmeye, (örneğin

²⁸ Richard Cook et al., “Mirror Neurons: From Origin to Function,” *Behavioral and Brain Sciences* 37, no. 2 (2014): 177–92, <https://doi.org/10.1017/S0140525X13000903>.

²⁹ Elliot C. Brown and Martin Brüne, “Reward in the Mirror Neuron System, Social Context, and the Implications on Psychopathology,” *Behavioral and Brain Sciences* 37, no. 2 (2014): 196.

³⁰ Dacher Keltner and Jonathan Haidt, “Social Functions of Emotions at Four Levels of Analysis,” *Cognition and Emotion* 13, no. 5 (1999): 511.

adaletsizlik, bağlılık kurma, statü hiyerarşilerini müzakere etme)" gibi işlevlere sahiptir.³¹

Keltner ve diğerleri³², duyguların sosyalliği göz önüne alındığında temel duygu teorisi (BET- Basic emotion theory) hakkında ne yapmamız gerektiğini önermektedir. BET kısaca, sinyal verme davranışı, fizyoloji ve eylem eğilimlerini içeren duyguların kişinin kendine dönük ve kişilerarası etkilerine odaklanır. Ayrıca BET, duyguların kişilerarası etkileri ile doğrudan ilişkili olan sosyal işlevsellik ile ilgili duygulara yeni yaklaşımlar açmıştır. Duyguların, bireylerin öznel deneyimler olmasının yanı sıra başkalarıyla iletişim kurmanın imkanını açmasına dilsel bir açıdan yaklaşmıştır. "Duygular sosyal yaşamın grameridir" ifadesi bu konuda bir ipucu verebilir. Sosyal yaşamın grameri olarak duygular, bireyler arasındaki etkileşimde duyguların sosyal düzenlemeyi sürdürdüğü şeklinde yorumlanabilir.³³ Keltner ve diğerlerinin duyguları açıklamak için "gramer" kelimesini kullanmayı tercih etmesi ilgi çekicidir. "Gramer" kelimesi açıkça dilsel bir duruma atıfta bulunur. Duygu dilsel bir terim içermez, ancak yine de iletişim gibi dilsel özellikleri barındırır. İletişim, bireyler veya gruplar aracılığıyla bilgi aktarma eylemi olarak kabul edilir. Diğerleri iletişim için gereklidir; aksi takdirde bilgi, sadece aktarılamayan, iletişim olmayan bir bilgi olarak kalacaktır. Duygular da karşı tarafa aktarılabilen bir iletişimi sağlayabilir. İletişimin, sesin varlığıyla, başka bir deyişle sözlü ifadelerin varlığıyla gerçekleştiği düşünülmektedir. Ancak duygular sözsüzdür; ve hatta söz öncesidirler. Buradaki duygu iletişimi, başkalarında uyandırılan tepkiler kullanılarak sürdürülür. Bilgi aktarım süreci sözel olmayan duygu ifadeleriyle sağlanır. Buradaki bilgi, bireyde oluşan duygudur. Bilgi aktarımı durumunda duygu, duygu ifadelerinin değişimi ve okunması olarak düşünülebilir. Duyguların bilgi aktarımı, davranışları ve duyguları değiştirme konusunda başkaları hakkında duygu bilgileri elde etmede önemli bir etkiye sahiptir. Bir zorlukla/tehditle karşı karşıya kalındığında, duygular hızlıca ortaya çıktığından dolayı farklı bir iletişim türü oluşturarak davranış değişikliğine gidilebilir. Buna bağlı olarak başkalarının duyguları hakkında bilgi sahibi olmak ve duyguyu bir başkasıyla ilişkilendirmek bu açıdan hem doğal hem de sosyal bir referans olarak görülebilir.

³¹ Keltner and Haidt, 516.

³² Keltner et al., "Emotional Expression: Advances in Basic Emotion Theory."

³³ Keltner et al., 135.

Scarantino, dile hiç başvurmadan duygu ifadelerinin söz edimleri ile ilişkilendirilebildiğini belirtmektedir.³⁴ Teorisinde, duygu ifadeleri iletişimsel eylemler olarak tanımlar. Scarantino'nun kendi ifadesiyle, "duygu ifadeleri, yalnızca kişinin içinde gerçekleşenleri ifade etmenin değil, aynı zamanda diğer insanların davranışlarını yönlendirmenin, dünyanın neye benzediğini temsil etmenin ve gelecekteki eylem planlarını belirlemenin bir aracıdır".³⁵ Yani, duygu ifadeleri Scarantino için de yalnızca ifade edenin içsel deneyimini değil, aynı zamanda bilginin aktarımını sağlayarak başkalarının davranışlarını yönlendirme eğilimini de içerir. Darwin, duygu ifadelerinin iletişimsel yönüne dikkat etmiş ve duygu ifadelerinin dilin evrimini açıklamada önemli bir rol oynamış olabileceğini öne sürmüştür. Ona göre, "dil, kökenini, çeşitli doğal seslerin, diğer hayvanların seslerinin ve insanın kendi içgüdüsel çığlıklarının işaretler ve jestlerin yardımıyla taklit ve modifikasyonuna borçludur".³⁶ Hem Darwin hem de Scarantino, duygu ifadeleri ve iletişimi ilişkilendirir; ancak dilin evrimi noktasında ayrılırlar. Scarantino, duygular ve dil arasındaki ilişki konusunda kendi konumunu Darwin'inkiyle karşılaştırır, ancak Scarantino, duyguların dilin evriminin bir parçası olduğunu reddeder. Scarantino'ya göre, duyguların sözel olmayan ifadeler olarak iletişimsel işlevine sahip olmalarına rağmen, dil, sözlü ifadenin yeni bir iletişim gücü olarak ortaya çıkmıştır.

Duygu ifadeleri, en az iki kişinin hem kendileri hem de çevreleri hakkında bilgi paylaştığı bir tür sözsüz iletişimdir. Scarantino'ya göre bu sözsüz iletişim, Searle'ün söz edimi türleri olarak öne sürdüğü bazı işlevleri içerir. Searle, dil kullanımına yönelik bir dilin iletişim türlerinin ölçütü olarak *iddialar, yönergeler, emirler, ifadeler ve bildirimler* olmak üzere beş tür söz edimi geliştirmiştir.³⁷ Searle'e göre söz edimleri şu şekildedir: "bir şeylerin ne/nasıl olduğunu söyleriz (İddia edici), birilerine bir şeyler yaptırmaya çalışırız (Yönlendirici), kendimizi bir şeyler yapmaya adarız (Üstlenici), duygu ve tutumlarımızı ifade ederiz (İfade edici) ve sözlerimizle dünyada değişiklikler meydana getiririz (Bildirimsel)".³⁸ Scarantino, bu tür söz edimlerini, benzer şekilde İfade edici, Emredici (İddia edici yerine), Bildirimsel, ve Üstlenici işlevi olmak üzere beş kriterden dördünü

³⁴ Andrea Scarantino, "How to Do Things with Emotional Expressions: The Theory of Affective Pragmatics," *Psychological Inquiry*, 2017.

³⁵ Scarantino, 165.

³⁶ Charles Darwin, *The Descent of Man*, ed. John Murray. (London, UK, 1871), 56.

³⁷ John R Searle, *Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts*, Philosophy (Cambridge University Press, 1979).

³⁸ Searle, viii.

kullanarak duygu ifadelerine uygular. Duygunun bilgisini karşı tarafa iletme işlevi olan İfade edici olarak doğal bilgi aktarımı sağlar. Duygu ifadelerinin Emredici işlevi, bilginin alıcısından bir şeyler yapma/değişiklik yapma talebidir. Duygu ifadelerinin Bildirimsel işlevi, bir şeylerin ne/nasıl olduğunu temsil etmektir. Duygu ifadelerinin diğer işlevi olan Üstlenici ise, sözlü iletişim sinyali vereni gelecekteki bir eylem planına atamaktır.³⁹ Sözsüz duygularda bu kriterleri herhangi bir söz edimine başvurmadan, iletişimsel bir ifade olarak duygu ifadeleri üzerinden görülebilir. Scarantino'nun kriterlerine ek olarak, Searle'ün söz edimi kriterlerinden Yönlendirici de duygu ifadelerine eklenebilir. Duygu ifadeleri, bilgi aktarma özelliği sayesinde istenen bir davranışın diğer tarafından yapılmasını sağlayabilir.

Sonuç

Tüm bu argümanlar, çalışmalar ve veriler ışığında duyguların doğası hakkında yeni bir görüşün savunulması mümkün görünmektedir. Bu görüş, evrimsel bir perspektiften, duyguların adaptif olarak ortaya çıkan özellikleri irdelenerek elde edilmiştir. Duyguların adaptif özellikleri sadece hayatta kalma gibi temel bir zeminde değil aynı zamanda sosyal düzeni sağlamasındaki rolüne vurgu yaparak açıklamaya çalışılmıştır. Sosyal düzen öncelikle diğerini içeren, diğerleriyle iletişimin, etkileşimin duygular yolu ile sağlandığı bir ortamda devam etmesi ile mümkündür. Duyguların sosyal bir bağlam içermesi ve ona bağlı olarak ortaya çıkması da muhakkaktır. Bu açıklama modeli duyguların toplum tarafından inşa edildiği yönünde değil, bilakis duyguların *doğal olarak* sosyalliği içerdiği yönündedir. Bu içerik duyguların evrimsel süreç içerisinde bireylerin sosyallik kazanmasıyla ilintili olduğu hipotezine dayanan bir çerçeveye oturtulmuştur. Böyle bir çerçeve sosyal duygular, sosyal olmayan duygular gibi bir ayrımı reddetmekte, bilakis, her duygunun sosyal içeriğe sahip olduğunu vurgulamaktadır. Duygu, yalnızca bireyleri tehdit anında davranışa geçmesini sağlayarak hayatta kalmalarını sağlayan bir afektif durum değildir; aynı zamanda duygunun içerdiği bilginin diğerine iletilmesini sağlayarak diğerleriyle bağ kurma yolunu açan sosyal bir afektif durumdur.

³⁹ Scarantino, "How to Do Things with Emotional Expressions: The Theory of Affective Pragmatics."

Duyguların zorunlu özellikleri olan duygu ifadeleri, bireyde ortaya çıkan duygulara ilişkin bilgileri başkalarına aktarmaktadır. Bu bilgi aktarımı, bu ifadeye maruz kalan diğerlerinin hem duygularını hem de davranışlarını etkilemektedir. Duygu durumlarının herhangi bir sözlü duyurusuna başvurmadan yüz veya davranışsal ifadelerle sosyal etkileşimleri, duygu iletişimi olarak adlandırılabilir. Duygular, bu bakımdan aktarılması gereken bilgileri bedensel ifadeler yoluyla iletmış olur. Bununla birlikte, duygu, bireyin kendisi için ortaya çıkan bir duygu olmanın ötesinde, başkası için de ortaya çıkmaktadır. Dahası, duygu sadece kişinin kendi bedeninde hissettiği şey olmaktan çıkmakta, diğerinin hissettiği, yani paylaşılmış duygu olarak da ortaya çıkmaktadır. Ayna nöronlar sayesinde bu açıklama gözlemlenmiştir. Duyguların bu işlevi sadece sosyal duygular olarak ifade edilen suçluluk, utanma gibi duygularla sınırlı kalmaz, temel duygular olarak ifade edilen korku, iğrenme, öfke gibi duygular için de geçerlidir.

Gelecekteki duygu tartışmaları için kapı açılan bu çalışmanın bir sonraki adımı duyguların ne derece sosyal olduğu ile ilgili olacaktır. Suçluluk duygusu ile korkunun aynı derecede sosyal olduğunu kabul edebilir miyiz? Kabul etmemiz gerekirse nasıl bir yol haritası takip etmemiz gerekir? Bu soruların cevabı başka bir çalışma konusu kadar süreceğinden bu çalışmada yer almamıştır. Ancak tüm duyguların içerik ve işlevsel olarak sosyal olduğu tüm bu çalışma boyunca açıklamaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Atsak, Piray, Marie Orre, Petra Bakker, Leonardo Cerliani, Benno Roozendaal, Valeria Gazzola, Marta Moita, and Christian Keysers. "Experience Modulates Vicarious Freezing in Rats: A Model for Empathy." *PLoS ONE* 6, no. 7 (2011). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0021855>.
- Averill, J. R. "A Constructivist View of Emotion." In *Emotion: Theory, Research and Experience. Vol. 1. Theories of Emotion*, edited by R. Plutchik and H. Kellerman, 305–39. New York: Academic Press., 1980.
- Barrett, Lisa Feldman. "Emotions Are Real." *Emotion* 12, no. 3 (2012): 413–29. <https://doi.org/10.1037/a0027555>.
- Brown, Elliot C., and Martin Brüne. "Reward in the Mirror Neuron System, Social Context, and the Implications on Psychopathology." *Behavioral and Brain Sciences* 37, no. 2 (2014): 196–97.
- Cabanac, Michel. "What Is Emotion?" *Behavioural Processes* 60, no. 2 (2002): 69–83.
- Churchland, Patricia Smith. *Braintrust: What Neuroscience Tells Us About Morality*. Princeton University Press, 2011.
- Cook, Richard, Geoffrey Bird, Caroline Catmur, Clare Press, and Cecilia Heyes. "Mirror Neurons: From Origin to Function." *Behavioral and Brain Sciences* 37, no. 2 (2014): 177–92. <https://doi.org/10.1017/S0140525X13000903>.
- Damasio, Antonio. *Descartes' Error: Emotion, Rationality and the Human Brain*. New York: Putnam, 1994.
- Darwin, Charles. *The Descent of Man*. Edited by John Murray. London, UK, 1871.
- Ekman, Paul. "An Argument for Basic Emotions." *Cognition and Emotion* 6 (1992): 169–200.
- Haidt, Jonathan. "The Moral Emotions." *Handbook of Affective Sciences*, 2003, 852–70. <https://doi.org/10.1037/a0022408>.
- Hareli, Shlomo, and Brian Parkinson. "What's Social About Social Emotions?" *Journal for the Theory of Social Behaviour* 38, no. 2 (2008): 131–56.
- James, William. "What Is an Emotion?" *Mind* 9, no. 34 (1884): 188–205. <https://doi.org/10.1590/S0100-204X2010001100012>.

- Keltner, Dacher, and Jonathan Haidt. "Social Functions of Emotions at Four Levels of Analysis." *Cognition and Emotion* 13, no. 5 (1999): 505–21. <https://doi.org/10.1080/026999399379168>.
- Keltner, Dacher, Disa Sauter, Jessica Tracy, and Alan Cowen. "Emotional Expression: Advances in Basic Emotion Theory." *Journal of Nonverbal Behavior*. Oxford University Press, 2019. <https://doi.org/10.1007/s10919-019-00293-3>.
- Kleef, Gerben A. Van. "Emotional Reactions in Non-Human Animals and Social-Functional Theories of Emotion. Commentary on Cook et Al. on Dog Jealousy." *Animal Sentience*, 2018, 1–3.
- . "How Emotions Regulate Social Life." *Current Directions in Psychology* 18, no. 3 (2009): 184–88. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2009.01633.x>.
- LeDoux, Joseph E., and Stefan G. Hofmann. "The Subjective Experience of Emotion: A Fearful View." *Current Opinion in Behavioral Sciences* 19 (2018): 67–72. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2017.09.011>.
- Oatley, K., and P. N. Johnson-Laird. "Towards a Cognitive Theory of Emotions." *Cognition and Emotion* 1 (1987): 29–50.
- Oliveira, Rui F. "Hormones, Social Context and Animal Communication." In *Animal Communication Networks*, edited by PK McGregor, 481–520. Cambridge University Press, 2005. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511610363.026>.
- Panksepp, Jaak. "Affective Consciousness: Core Emotional Feelings in Animals and Humans." *Consciousness and Cognition* 14, no. 1 (2005): 30–80. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2004.10.004>.
- . "The Basic Emotional Circuits of Mammalian Brains: Do Animals Have Affective Lives?" *Neuroscience and Biobehavioral Reviews* 35, no. 9 (2011): 1791–1804. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2011.08.003>.
- Parkinson, Brian. "Emotions Are Social." *British Journal of Psychology* 87, no. DECEMBER 1996 (1996): 663–83. <https://doi.org/10.1631/jzus.2005.AS0128>.
- Parkinson, Brian, and A. S.R. Manstead. "Making Sense of Emotion in Stories and Social Life." *Cognition and Emotion* 7, no. 3–4 (1993): 295–323.

SOSYO-DOĞAL BİR FENOMEN OLARAK DUYGU: KENDİ-İÇİN-DUYGU'DAN
BAŞKALARI-İÇİN-DUYGU'YA
Derya SAKİN HANOĞLU

<https://doi.org/10.1080/02699939308409191>.

Plutchik, R. *Emotion: A Psychoevolutionary Synthesis*. New York: Harper and Row, 1980.

Prinz, Jesse. "Which Emotions Are Basic?" *Emotion, Evolution, and Rationality*, 2004, 1-19.
<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198528975.003.0004>.

Prinz, Jesse J. *Gut Reactions: A Perceptual Theory of Emotion*. New York, NY, US: Oxford University Press, 2004.

Rozin, Paul, Jonathan Haidt, and C.R. McCauley. "Disgust." Edited by J. M. Haviland-Jones & L. F. Barrett M. Lewis. *Handbook of Emotions*, 2008, 757-76.

Scarantino, Andrea. "How to Do Things with Emotional Expressions: The Theory of Affective Pragmatics." *Psychological Inquiry*, 2017.
<https://doi.org/10.1080/1047840X.2017.1328951>.

Searle, John R. *Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts*. *Philosophy*. Cambridge University Press, 1979.
<https://doi.org/10.1213/01.ane.0000250225.96165.4b>.

Solomon, Robert C. "Emotions, Thoughts and Feelings: What Is a 'Cognitive Theory' of the Emotions and Does It Neglect Affectivity?" In *Philosophy and The Emotions*, edited by Anthony Hatzimoysis, 1st ed., 1-18. Cambridge University Press, 2003.

Yazıcı, Aşlı. "Aristotle's Theory of Emotions." *Turkish Studies* 10, no. 6 (2015): 901-22.

———. "William James'in Descartes'in Duygu Kuramını Eleştirisi." *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi* 8, no. 2 (2007): 1-17.